

YU ISSN-0352-5724/UDK 801(05)

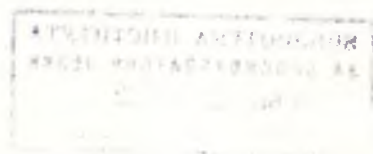
ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XXXVII

ПОСВЕЂЕНО
ПРОФЕСОРИМА др ВЕРИ ЈЕРКОВИЋ И др ЈОВАНУ ЈЕРКОВИЋУ
ПОВОДОМ 65-ГОДИШЊИЦЕ ЖИВОТА

НОВИ САД
1994

ИКАВИЗМИ У ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ

СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

0. Призренски говор донедавно није детаљније истраживан. Појединци су се, додуше, у својим радовима дотицали неких његових детаља.¹ Аутор ових редова је део резултата својих истраживања говора Срба Призренаца² изнео у реферату *Акцентнајски систем у призренском говору*, поднетом на међународном научном скупу Говори призренско-тимочке зоне и суседних дијалеката, одржаном у Нишкој Бањи од 17. до 21. јуна 1992. године.

1. Призренски Срби су типични екавци. Практично доследну екавску замену јата срећемо како у основи речи тако и у морфолошким категоријама:

дѣше, сѣме, изѣде, мл'ѣко, л'ѣио, мѣсто;

Д-Лјд. именица *-а* основе: *купија, мојејзи жѣне, по собе, о којѣише; сѣтарѣо девојч'е,³ л'ѣиѣл'е; мѣне ми даде, остáји сѣбе; ѣѣма женáма.* У аутохтоне домаће језичке особине спадају и ликови: *неје, несам, неси* итд. Икавску варијанту ових облика, која све више узима маха, свакако треба тумачити снажним утицајем стандардног језичког израза путем широке мреже средстава јавног информисања.

3. Досадашњи истраживачи су на подручју призренско-тимочког дијалекта бележили икавску замену јата у ограниченом броју примера и категорија, појаву објашњавану фонетским развојем или, пак, морфолошким уједначавањима. У говору стариначког призренског становништва уочена је икавска замена јата једино у префиксу *Нъ-* код неколико заменичких речи. Према стандардном *неколико, неколицина, неки, -а, -о, некоји, -а, -е, неѣио, некако, нејде* у призренском говору имамо:

Никол'ико дѣна несам га видеја, никол'ико дѣше жѣне, изѣја никол'ико грóзда;

Пред нас искоч'ише *никол'ицина* дѣше мѣжи, Видѣл'е смо ми на́прет *никол'ицину* такви ка што је негóва сѣстра;

¹ Понајвише М. Павловић у монографијама: *Говор Срећичке Жупе*. — Српски дијалектолошки зборник (у даљем тексту: СДЗб), Београд (Српска краљевска академија), 1939, књ. VIII, стр. 1—352 + карта; *Говор Јањева*. — Нови Сад (Матица српска), 1970, стр. 1—208.

² Истраживања говора Призрена и околине обављају се у оквиру и средствима пројекта: *Тилолошко проучавање српских говора на јилу југоисточне Србије* при Центру за научна истраживања Српске академије наука и уметности и Универзитета у Нишу; *Српски дијалектолошки атлас* (Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе при Српској академији наука и уметности).

³ У призренском говору сугласници /h/ и /ч/ изједначили су се у корист /ч/, а /ћ/ и /ш/ у корист — /ш/.

Гризаше ми *ники* църв јабуку, Тужке бија *ники* Арнаућин, Области от Паштрик ч'е донесеф *ники* кијамет, У нас беше *ника* наша роу'ака, Ч'е га и нега стигне *ника* бел'аја, Муч'и га и нега *ника* бџ'ка, Нац'и *нику* добру жѣну за туж рабѣту, А тамо бил'е *ники* л'уди;

Не ми је *никој* пијаница, неје, Мѣри, снаѣ, има *никој* на врата, Да ми бија *никој* роу'ак, не би тако, *Никој* ч'овек купуваше, Дњњске *никој* мѣже да ни доц'е у гѣсти, купија *никој* угал', ч'е уч'ини *никој* ац'амилѣк, поклон *никој* дадне, *Никој* вол'и вода да проврије, Пратија ми пारे по *никојеја* ч'овека, имаш ти *никојеја* сина?, Тамо си имала буре *никоје*, Сине, тражи те *никојо* дѣте, Он ч'е уч'ини *никоје* гърдило, *Никоја* зима има мѣго [снега], да не иде *никоја* девојка, И мене ч'е ме стрѣфи *никоја* нестрѣч'а, Ајде, снаѣ, гл'ѣдај *никоју* рабѣту, Понапрет смо ги налазил'е по *никоју* бѣлку, Да не ни донесе *никоју* мѣку?, ч'е нафатиш и ти *никоју* бџ'ку, *Никоје* роу'аци ми бил'е, У *никоје* кѣч'е ништо немало итд., а тако и: *Никојѣуи* смо и ми купувал'е нине дѣрва, Ч'ѣрка по *никојѣуи* додди да не види, Мѣра, сине, и да се оч'уиѣ ѣо *никој* пѣт;

Поч'ѣло *нициѣо* да ме бѣл'и у главу, Мати ги се *нициѣо* сѣг бабундисала (излапела), Снајке, мѣри, запѣјте ми *нициѣо*, Тѣбе те, сине, бѣл'и *нициѣо*?, Кѣку да је било *нициѣо*!, Кѣј мѣже да докаже *нициѣо* онѣјзи будал'е, Натни *нициѣо* на главу — вѣрне, Имам *нициѣо* да ти рѣкнем, Нач'ѣла сам *нициѣо* за тѣбе, И наплет она ништо зборѣше насамѣ, Нал'утила ме *нициѣо* којшика, Имам ништо мало вино, Јѣпет ми ништо игра дѣсно ѣко, Иструло ми се, мѣри, *нициѣо* у главу, Оч'еш да ти мѣј син урабѣта *нициѣо*?, Тѣшко ч'е докажеш *нициѣо* онѣјзи наше будал'е, *Ничиѣо* ч'ѣсто сѣге пѣшч'ам воду, Разбеснѣла ми се *нициѣо* свѣкѣрва те вика, Оч'еш ли да ми помѣгнеш *нициѣо*?, *Ничиѣо* ми је мѣго цѣрно пред ѣчи, Иди ти па докажи *нициѣо* онѣјзи ваѣе гузице итд.;

Искач'амѣ на крај и ми *никако*, *Никако* смо продал'е козину;

Изгубила сам *ниѣде* мараму, Остайла сам *ниѣде* тѣрбу и паре, Сѣге *ниѣде* вѣрне, Брат му бија поп тамо *ниѣде* у Бѣснѣ, Секѣру остајила тамо *ниѣде* у кл'ѣт, Девојч'е ми газило *ниѣде* по кал'иште.

Разуме се да се све чѣшѣ чују екавски ликови наведених облика: *некол'ико* године, *некол'ико* недел'е, Сѣдѣла тамо *некол'ико* дѣна, *неку* стару жѣну, *неки* пѣт јѣс, неки — не, Купија *неку* воду те гу пије, *некој* ви доша, Немало, зар, *некоја* цѣркава, па се оженија сас *некоју* Сѣрбијанку, *нециѣо* сам заборавила, Купила ми *нециѣо* нѣво, *Нециѣо* ме бѣл'и глава, Јѣш *неѣде* наше жѣне нѣсив димѣје, *Неѣде* су остал'е *книѣе*, Остаји гу *неѣде* у малу сѣбу.

У Призрену сам забележио и: Ништо му неје тако *додидјало*. Остављам по страни лик *ди* (ди-ч'ѣ), добијен од писменог човека, мајстора, који у сталном контакту са широким кругом људи разних профѣсија и различитог порекла мора усвојити и по који тѣѣи израз и особину. У најновији нанос из савременог јѣзика спадају и потврде типа: *свиѣма*, *сасвиѣм* заборавила, *раније*.

4. Наведени икавизми не представљају никакву искљѣчивѣо призренску специфичност. Њих помѣну истраживачи широм призренско-тимчког

дијалекта. Лик *ники* А. Белић налази у све три зоне испитиване области.⁴ Забележио је А. Белић и облике *нишћито* (*нешћито*), *никој*, на по никоји места.⁵ У лесковачком говору је записано: *ниќи* човѣк, *ниќо* детѣнце и *нишћито* ми искочило на прѣс.⁶ У Алексиначком Поморављу Н. Богдановић је „само у Малом Дреновцу” чуо „неколико пута: *ниќи*, *неќи*, *неќи-ћосћи*.”⁷ Напомињем да у Призрену нема ни трага икавске замене јата у примерима типа: *сеје*, *ѣреје*, *веје*, особине познате говору Призренске Горе.⁸

5. Порекло икавизама забележених у призренском говору у науци је давно разјашњено. А. Белић је рекао да су они „морфолошког порекла”.⁹ За појаву *ни-* < *нѣ* у шумедијско-војвођанском дијалекту П. Ивић прецизира: „Овај се префикс брка с изворним *ни-*”.¹⁰ Појава, додуше ограниченог броја, икавизама на екавском терену деценијама је била предмет озбиљних расправа језичких стручњака, укључујући ту и прве ауторитете наше науке. Прилике у призренском говору употпуњују слику њихове распрострањености и лепо подупиру већ одомаћено и општеприхваћено мишљење да су ти, својевремено спорни, икавизми на екавском србијанском тлу резултат самосталног, органског развитка идиома у којему су посведочени, а не последица тобожњег утицаја икавских говора, како су појединци дуго мислили. Ти икавизми су настали фонетским развитком или морфолошким угледањем (такав је случај са потврдама из призренског говора).

Београд—Ниш

⁴ А. Белић, *Дијалектии источне и јужне Србије*. — СДЗБ, Београд, 1905, књ. I, 15, 425.

⁵ А. Белић, н.д., 425.

⁶ Јован С. Михајловић, *Лесковачки говор*. — Библиотека Народног музеја у Лесковцу, Лесковац, 1977, 16, 17.

⁷ Н. Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*. — СДЗБ, Београд, 1987, књ. XXXIII, 96.

⁸ Мноштво икавских ликова од наведених основа садржи књига Харуна Хасанија *Горанске народне песме*, издате у Приштини 1988. године. До истих потврда дошао сам у личном контакту са Горанцима, као и из информације мр Радивоја Младеновића из Београда, који управо детаљно испитује горански говор.

⁹ А. Белић, н.д., 15.

¹⁰ П. Ивић, *О неким проблемима нације историјске дијалектологије*. — Изабрани огледи, књ. III (Из српскохрватске дијалектологије). — Ниш (Просвета), 1991, стр. 96.